

harjoittamisesta meidän aikamme yhä vaativampaa ja että tämän vuoksi meidän on jatkuvasti oltava huolissamme siitä, ettei filosofinen ajattelumme ole riittävän monipuolista ja avarakatseista. Suosittelin, että "intellektuaalisen nöyryyden" tulisi kuulua perushyveisiimme. Tällaisen nöyryyden hengessä olen (ainakin toistaiseksi) pidättäytynyt yrityksestä arvioida esimerkiksi Luoman omia, minulle melko vieraita perinteitä edustavia filosofisia näkemyksiä.

Minun osaltani keskustelu analyttisestä filosofista Suomessa voidaan tältä osin päättää tähän, ellei erityistä syytä sen jatkamiseen ilmene. Nämä rivit kirjoitin ennen kaikkea siksi, ettei minua virheellisesti sekoitettaisi sen fiktiivisen "apologia analytica" kirjoittajaan, jota Luoma vastustaa.

Sami Pihlström

TAJUNNASTA, KEHOLLISUUDESTA JA METODOLOGIASTA

Professori Lauri Pauhala on kritisoinut voimakkaasti mielen ja tietokoneen rinnastamiseen perustuvaa mielen filosofiaa (*niin&näin* 1/97) ja katsoo, että tajunnan ("mielen") ja kehon (esim. aivojen) problematiikkatyyppit ovat perusluonteisesti erilaiset. Tutkija Vesa Talvitie on puolestaan astunut puolustamaan mielen filosofiaa (*niin&näin* 2/97). Itse koen Pauhalan esittämän holistisen ihmiskäsityksen hyvin hyödylliseksi ihmisen tarkastelun perusviitekehyykseksi. Sen mukaan ihminen on samanaikaisesti olemassa tajunnallisuudessa, kehollisuudessa ja situationaalisuudessa. Näistä jokainen edustaa erityistä, mutta samalla kahteen muuhun kiinteästi sidoksissa olevaa olemismuotoa, jota ei voi ajatella muista irralliseksi.

Samoja ilmiöitä (esimerkiksi ihmistä) voidaan tarkastella (ja tarkastellaankin) hyvin erilaisista tieteellisistä ja muistakin lähtökohdista. Näyttää siltä, että tutkijan on hyvin vaikea muuttaa kerran omaksumaansa lähestymistapaa jonkun toisen "vastapuoleksi" koettavan tahon esittämien argumenttien johdosta, vaikka niissä olisi jotakin tarjottavaakin omalle ajattelulle. On hyvin ymmärrettävää, että tyyppillinen "amerikkalainen aivotutkija" ei voi hyväksyä elämyksellistä tasoa eli tajunnallisuutta eri dimensioksi kuin kehollisuutta edustavia aivoja. Voidaan Pauhalan terminologiaa käyttäen sanoa, että tällaisella aivotutkijalla ei ole (vielä) maailmankuvassaan (siis tajunnallisuudessaan) sellaisia horisontteja, joihin suhteuttaen hän voisi ymmärtää ja

hyväksyä kyseisen asian.

Sellaiselle henkilölle, joka on oivaltanut ihmisen holistisena oliona, on outo ajatus rinnastaa tietokone ohjelmineen ihmiseen: se on toivottoman mekaaninen ja sellaisena alkeellinen metafora, mutta jos joku saa siitä lisäystä ihmistä koskevaan ymmärrykseensä, niin hyvä on.

Siltä varalta, että esimerkiksi aivotutkija haluaisi valaistusta kehollisuuden ja tajunnan/tajunnallisuuden problematiikka-alueiden väliseen eroon (jota haluaa tosin yleisesti ottaen epäilen), esitän seuraavan esimerkin: kun aivotutkija tekee havaintoja ihmisen aivoista tulostaen vaikkapa aivosähkökäyriä, hän työskentelee ihmisen kehollisuuden alueella. Hän on kuitenkin samalla tutkimusvälineineen kyseisen koehenkilön tilanteissa, vaikuttaen sitä kautta häneen. Kun aivotutkija tekee tutkittavalle henkilölle kysymyksiä, esittää kuvia tai muita ärsykeitä ja tarkkailee, mitä aivoissa samanaikaisesti tapahtuu, hän tulee samalla astuneeksi henkilön tajunnallisuuden alueelle. Koehenkilön vastaukset tai tämän suorittamat valinnat ovat keskeisesti juuri tajunnan tuotosta siitä huolimatta, että aivotutkija mieltää koko ajan askartelevansa aivojen problematiikan kimpussa (ja niin hän tekeekin, mutta ei tule ajatelleeksi, että hän joutuu "käymään" tutkittavan henkilön tajunnan sisältöjen puolella voidakseen tulkita aivoista saamia sähköisiä havaintoja).

Tällä tavalla määritellen tajunta ja tajunnallisuus osoittautuvat omaksi loppumattoman rikkaaksi tutkimuskohteekseen, jonka sisältöjä voidaan tutkia myös itsenäisesti, välttämättä siitä, minkä näköistä aivosähkökäyrää tajunnallinen (ajattelu)toiminta kulloinkin tuottaa. Todettakoon myös, että esimerkiksi muotoillessaan tutkimushypoteesejaan, tulkitessaan tutkimushavaintojaan aivotutkija operoi keskeisesti oman tajuntansa alueella. Hän tavallaan ymmärtääkin olevansa tajunnan (ajattelun) puolella, sillä hänen mieleensä ei yleensä edes juolahda mitata samalla omia aivokäyriään, vaan hän keskittyy siihen, mitä hänen tajuntansa sisältää ja tuottaa.

Viimeksimainituissa on tavallaan kysymys "introspektiivisistä raporteista" (jos ne raportoidaan), joita ei Talvitien viittamien auktoriteettien tapaan pidetä tieteessä todistusvoimaisina. Tarkentaen on todettava, että positivistinen, objektivistinen (luonnontieteellinen tai luonnontiedelähtöinen) tutkija ei pidä niitä tieteellisinä. Näin siitäkin huolimatta, että suurinkin tieteellinen oivallus, joka on sitemmin asianmukaisesti oikeaksi todistettu, on alkuvaiheessaan ollut yhden (tai muutamien) tiedemiehen tajunnan tuotetta – tai pikemminkin tajunnan, aivojen ja situationaalisuuden yhteispelin tulosta.

Sensijaan subjektivistinen tai "ankara" tiede (Juha Varto) hyväksyy periaatteessa yksittäisen subjektivistisenkin idean tieteelliseksi

havainnoksi. Tällainen tiede siis näkee tajunnan tai kokemuksellisuuden tutkimisen hyvin perustelluksi. Jokapäiväisessä elämässä, perhe-elämässä, talouselämässä, politiikassa, kaikessa inhimillisessä toiminnassa – me hyväksymme (joudumme hyväksymään) kokemuksellisuuden toimintamme lähtökohdaksi. Harvoin meillä on mahdollisuuksia odottaa “objektiivisen tieteellisen totuuden” valkenemista päätöksentekomme ja toimintamme perustaksi. Toisaalta, jos me haluamme tieteessä tutkia vain viimeksimainitun tyyppisiä totuuksia, joudumme voimakkaasti karsimaan tutkimuskohteita, nimenomaan inhimillisen dimension suunnassa.

Subjektivistinen tiede on tietenkin määritelmän mukaan subjektiivista, mutta samalla se on inhimillistä, sillä ihminen on mm. subjektiivisen maailmankuvansa ansiosta subjektiivinen olio: hän ei pääse tajuntansa, situationaalisuutensa eikä kehollisuutensa kahleista eroon – ei siinäkään tapauksessa, että hän vannoo rationaalisuuden, objektiivisuuden ja faktojen nimiin.

Lähestymistapoja tai metodologioita on siis erilaisia. Suuri osa ns. tieteellisestä debatista lienee peräisin juuri metodologisista ja metodisista mielipide-eroavuuksista: jokaisella on maailmankuvassaan juuri hänelle ominainen, hänen ymmärtämänsä ja siten hyväksymänsä metodologinen ymmärrys, jonka valossa hän arvioi tiedettä ja maailmaa yleensäkin. Voimme pitäytyä puhdasoppisesti omassa totuudessamme tai sitten voimme pyrkiä avaamaan maailmankuvaamme uusia horisontteja, jotka ovat peräisin metodologiabarrikaadin toiselta puolelta. Jos tieteellinen tai filosofinen keskustelu johtaa viimeksimainittuun suuntaan, niin hyvä on.

Pekka Pihlanto